

145; Orlin Sabev, "Bulgaristan'da Osmanlı Medreseleri", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, XI, 463-472; P. Miyatev, "Njakolko Turski Epigrafski Pametnitsi v Rusenskija Muzej", *Izvestija Naroden Muzej Ruse*, III (1968), s. 44; Eşref Eşrefoğlu, "Bulgaristan Türklerine ve Rusçuk'taki Türk Eserlerine Dair 1897 Tarihli Bir Rapor", *GDAAD*, I (1972), s. 19-37; L. Zlatev - I. Dimitrov, "Ethnic and Demographie Development of Rouse and District during the Ottoman Domination (15th-19th)", *Istoričeski Pregled*, X (1986), s. 58-68; Mahir Aydın, "Ahmed Arif Hikmet Beyefendi'nin Rumeli Tanzimat Müfettişliği ve Teftiş Defteri", *TTK Belleten*, LVI/215 (1992), s. 69-165; Teodora Bakardžieva, "Dervish Lodges in Russe and their Place in its Spiritual Atmosphere", *Izvestija na Rusensko Istoričeski Muzej*, V (1998), s. 70-78; "Ruse", *Kratka Balgarska Enciklopedija*, Sofia 1967, IV, 426-427; F. Babinger - Bekir Sıtkı Baykal, "Rusçuk", *İA*, IX, 784-787; F. Babinger - [B. Lory], "Rusçuk", *Et*² (Ing.), VIII, 633-635.

MACHIEL KIEL

Julius
Ferdinand
Ruska

si'nde Becker'den boşalan yere geçti. Böylece ilmî faaliyetleri için geniş imkânlarla kavuştu ve daha önce başladığı İslâmiyat araştırmalarını yoğunlaştırdı. Özellikle o dönemde Max Meyerhof ile birlikte Bîrûnî'nin *el-Cemâhir fi'l-cevâhir*'i üzerine yaptığı çalışma dikkat çekicidir. I. Dünya Savaşı sırasında *Die Methodik des mineralogischen und geologischen Unterrichts* adlı eserini tamamladı. 1921'de Göttingen Üniversitesi'nin kütüphanesinde bulunan Arapça el yazmalarını inceleyen Ebû Bekir er-Râzî'nin *Kitâbü Sırri'l-esrâr*'ına rastladı ve kitabın edisyon kritiğini yaparak simya tarihçilerince tanınmasını sağladı (*Al-Râzî's Buch Geheimnis der Geheimnisse. Mit Einleitung und Erläuterungen in deutscher Übersetzung*, Berlin 1937). Ardından yoğun biçimde simya eserleriyle ilgilenmeye başladı. Önce Doğa Bilimleri Enstitüsü'nün katkılarıyla Hâlid b. Yezid ve İmam Ca'fer es-Sâdık üzerine iki inceleme yayımladı (*Arabische Alchemisten: I. Khâlid Ibn Yazid Ibn Muâwiya*, Heidelberg 1924; *Arabische Alchemisten: II. Ja'far Al Sâdiq, der sechste imâm*, Heidelberg 1924); daha sonra *Geschichte des Salmiaks als Wegweisung zur Geschichte der Arabischen Alchemie* adlı çalışmasını gerçekleştirdi. 1925'te Kahire kütüphanelerinde bulunan müslüman simyacılar ait yazmaların film ve nüshalarını topladı. Bunlar arasında ünlü simyager Câbir b. Hayyân'ın birçok eseri de bulunuyordu.

Ruska, 1927'de Prusya Kültür ve Eğitim bakanı şarkiyatçı Carl H. Becker tarafından profesör unvanıyla Berlin'de, Doğa Bilimleri Tarihi Araştırma Enstitüsü'nün başkanlığına getirildi. 1931 yılında bu enstitü yeni kurulan Tıp ve Doğa Bilimleri Tarihi Enstitüsü'yle birleştirilerek Berlin Üniversitesi'ne bağlanınca Ruska da Doğa Bilimleri Bölümü'nün başkanlığına atandı ve uzun süredir hazırlamakta olduğu çalışmasını bu yeni enstitünün ilk yayını ola-

rak neşretti (*Turba philosophorum: Ein Beitrag zur Geschichte der Alchemie. Quellen und Studien zur Geschichte der Naturwissenschaften und der Medizin*, Berlin 1931). 12 Şubat 1949'da Almanya'nın Schramberg şehrinde öldü.

Ruska'nın özellikle *Turba philosophorum*'u ve diğer çalışmaları İslâm uygarlığının Batı uygarlığını etkilediği temel gerçeğinin anlaşılmasında önemli rol oynamış ve bu etkilemede sadece bazı İslâm bilgilerinin başarılarının değil genel anlamda İslâm uygarlığının matematik, astronomi, kimya, tıp vb. alanlarda ortaya koyduğu başarının söz konusu olduğuna dikkat çekmiştir. Bunun dışında eski Grekler'in ve Romalılar'ın bu süreçteki konumları da onun araştırmalarıyla doğru bir biçimde konumlandırılabilmiştir. Öte yandan Ruska'nın başta Ebû Bekir er-Râzî olmak üzere Câbir b. Hayyân, Ca'fer es-Sâdık gibi doğa bilginlerinin eserlerinin tanınip anlaşılmasındaki başarısı da büyüktür. Onun yaptığı edisyon kritiklerle doğa bilimleri tarihi alanında çok sayıda özgün bilim metni monografiler halinde meydana çıkarılmıştır. Ruska'nın bilimsel gerçeklerin doğru terimlerle ifade edilmesi ve bu terimlerin yerleşmesi hususunda da çabaları büyüktür.

Yukarıda başlıcalarının adları verilen kitaplarından başka Ruska'nın birçok makalesi bulunmaktadır; en önemileri şunlardır: "Al-Bîrûnî als Quelle für das Leben und die Schriften Al-Râzî's" (*ISIS*, V [1922], s. 26-50); "Al-Râzî (Rhases) als Chemiker. Nach einem Vortrag auf der Leipziger Naturforscher-Tagung 1922" (*Zeitschrift für angewandte Chemie*, XXIII [Leipzig-Berlin 1922], s. 719-721); "Al-Râzî als Bahnbrecher einer neuen Chemie" (*Deutsche Literatur-Zeitung*, XLIV [Berlin 1923], sütun 117-124); "Über das Schriftenverzeichnis des Jâbir Ibn Hayyân und die Unechtheit einiger ihm zugeschriebenen Abhandlungen" (*Archiv für Geschichte der Medizin*, XV [Leipzig 1923], s. 53-67); "Randbemerkungen eines Orientalisten zur Geber-Frage" (*Chemiker-Zeitung*, IV [Heidelberg 1923], s. 717-718); "Probleme der Jâbir-Forschung" (*Isl.*, XIV [1924], s. 100-104); "Über den gegenwärtigen Stand der Râzî-Forschung" (*Archivio di storia della scienza*, V [Roma 1924], s. 335-347); "Die Siebzig Bücher des Jâbir Ibn Hayyân" (*Festgabe für Edmund O. von Lippmann*, Berlin 1927, s. 38-47); "Jâbir Ibn Hayyân und seine Beziehungen zum imâm Ja'far As-Sâdîq" (*Isl.*, XVI [1927], s. 264-266); "Zahl und Null bei Jâbir Ibn Hayyân. Mit einem Ex-

RUSKA, Julius Ferdinand (1867-1949)

Alman şarkiyatçısı ve doğa tarihçisi.

Baden-Baden yakınlarındaki Buehl kasabasında doğdu ve burada ilkokulu okurken kasabanın papazından klasik dil eğitimi aldı. İlk gençlik yıllarında bazı geleneksel inançlar ve dinî doktrinlerle yaşadığı sıkıntılar sonucu Strasburg ve Heidelberg üniversitelerinde dönemin pozitivistlerinden felsefe okudu. Ancak ilgisinin gittikçe zoolojiye yönelmesi üzerine bir sömestr Berlin Üniversitesi'nde zooloji ve bu arada dikkatini çeken Mısır tarihi ve dil bilimi derslerine devam etti. Heidelberg'e döndüğünde Süryânîce ve Âsurîce başta olmak üzere eski dillerle Arapça ve Farsça okumaya, Semitik filoloji hocası Bruennow Heidelberg'den ayrılınca Eski Ahid incelemeleri yapan Adalbert Merx'in derslerine devam etmeye başladı. Doktora tezini de Merx'in önerileri doğrultusunda Süryânîce bir metnin edisyon kritiği olarak hazırladı. Bu arada incelemelerine Kazvî'nin *'Acâ'ibü'l-ma'âd*'ından değerli taşlar bölümünün çevirisini de ekledi (*Das Steinbuch aus der Kosmographie des Zakariyâ Ibn Muhammad Ibn Mahmûd Al-Qazwîni übersetzt und mit Anmerkungen versehen. Beilage zum Jahresbericht 1895-96 der provisorischen Oberrealschule Heidelberg*, Kirchhain 1896).

1899'da hocası Merx'in kızıyla evlenen Ruska, 1913 yılına kadar bir yandan okul kitapları yazarak geçimini sağlarken bir yandan da akademik çalışmalarını sürdürdü ve Semitik diller alanında dışarıdan doçentlik elde ederek Heidelberg Üniversite-

kurs über Astrologie im Sasanidenreiche" (*Archiv für Geschichte der Mathematik, der Naturwissenschaft und der Technik*, XI [Leipzig 1928], s. 256-264); "Chemie in Irâq und Persien im 10. Jahrhundert n. Chr." (*Isl.*, XVII [1928], s. 280-293); "Das Giftbuch des Jâbir Ibn Hayyân" (*OLZ*, XXXI [1928], sütun 453-456); "Senior Zadith = Ibn Umail" (*a.g.e.*, sütun 665-666); "Die Lösung des Jâbir-Problems" (*Archeion*, XII [Roma 1930], s. 163-165); "Die Aufklärung des Jâbir-Problems" (*Forschungen und Fortschritte*, VI [Berlin 1930], s. 264-265); "Jâbir Ibn Hayyân" (*Biographische Lexikon der hervorragenden Ärzte aller Zeiten und Völker*, Berlin-Wien 1930, s. 313-314); "Über die Quellen des Liber Claritatis" (*Archeion*, XVI [1934], s. 145-167); "M. Ibn Umail Al-Tamimis Kitâb al-mâ al-waraqî va'l-ard an-najmiyya" (*OLZ*, XXXVII [1934], sütun 593-596); "Zum Avicenna Text des Cod. Vadianus 300" (*Sudhoffs Archiv*, XXVII [Leipzig 1935], s. 499-510); "Las obras alquimicas atribuidas a Avicenna" (*Investigacion y Progreso*, IX [Madrid 1935], s. 62-64); "Die Alchemie Ar-Râzi's" (*Isl.*, XXII [1935], s. 281-319).

BİBLİYOGRAFYA :

J. Fück, *Die Arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 323-324; Muhammed Yahyâ el-Hâşimî, "Yulyûs Rûskâ (1867-1949)", *el-Müsteşrikûne'l-Almân* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Beyrut 1978, I, 145-152; Necîb el-Akikî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, II, 421-423; Abdurrahman Bedevî, *Mevsû'atü'l-müsteşrikin*, Beyrut 1984, s. 195-197; Abdülhamîd Sâlih Hamdân, *Tabakâtü'l-müsteşrikin*, Kahire, ts. (Mektebetü Medbûlî), s. 139-140; Selimüzzaman Sıddikî - S. Mehdi-hassan, "Simya ve Kimya" (trc. Ahmet Ünal), *İslâm Düşüncesi Tarihi* (ed. M. M. Şerif), İstanbul 1991, IV, 87-105; *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, XVII, 223-231; P. Kraus, "Julius Ruska", *Osiris*, V, Bruges 1938, s. 4-40; Hans-Werner Schutt, "Guest Editorial: History of Science in the Federal Republic of Germany", *ISIS*, LXXI/3 (1980), s. 374-380.

HÜSEYİN GAZİ TOPDEMİR

RUSVÂ

(ر س و ا)

Mîrzâ Muhammed Hâdî Rusvâ
(1857-1931)

Urduca roman yazarı.

1857 yılı sonlarında veya 1858 yılı başlarında Leknev'de doğdu. Şiirlerinde "Mirza" mahlasını, romanlarında ise "Rusvâ" takma adını kullandı. Büyük dedesi Mirza Reşîd Beg, Nevvâb Âsafüddeve'nin saltanatı sırasında Mâzenderan'dan Delhi'ye göç

ederek orduya katılmıştı. Onun oğlu Mirza Zülfikar Beg de baba mesleğini seçip Eved'e (Oudh) gelerek tophanede görev almıştı. Arapça, Farsça ve ilm-i nücum bilen Rusvâ'nın babası Mirza Âgâ Muhammed Takî de ataları gibi askerlik sanatına vâkıftı. Mirza Muhammed on beş yaşlarında anne ve babasını kaybetti. Bakımını teyzesi ve dayısı üstlendiyse de kendisine yeterli ilgi gösterilmedi. Babasının hattat olan bir arkadaşının yardımı ve annesinden miras kalan evlerin geliriyle eğitimini tamamladı. Ardından Local Mission School'da, 1888'de Red Christian College'da Arapça ve Farsça hocalığına tayin edildi. Bir ara Quetta-Belûcistan demir yollarında çalıştı. Bu sırada eline geçen Arapça bir dergide okuduğu kimyaya dair makaleyle hayatının seyrini değiştirdi. Görevinden istifa edip evini ve eşyalarını satarak Leknev'e geri döndü. Londra'dan deney aletleri getirtti ve bir süre zamanını kimyasal deneyler yaparak geçirdi. Lahor'daki Pencap Üniversitesi'nde 1894'te Farsça ve felsefe alanında lisans eğitimini tamamladı. 1901'de Haydarâbâd-Dekken'de çalışmaya başladı, ancak sağlık durumunun bozulması yüzünden iki yıl sonra geri döndü ve tekrar öğretmenliğe başladı. Felsefeye ilgili olarak hazırladığı kitapla Amerika'daki bir üniversite tarafından kendisine felsefe doktoru unvanı verildi. Leknev'de uzun müddet ilmî ve edebî faaliyetlerde bulundu. Ardından tekrar Haydarâbâd'a gitti, bu defa Osmâniye Üniversitesi Tercüme Bürosu'nun Felsefe Bölümü üyeliğine getirildi ve Urduca'ya çeşitli kitapları tercüme etti. 21 Ekim 1931'de Haydarâbâd-Dekken'de vefat etti.

Rusvâ felsefe, tıp, mantık, matematik, astronomi, kimya ve müzikle ilgilenmiş, hayatının büyük kısmını işgal eden kimyasal deneyler yapma merakı onu malî sıkıntı içerisine sokmuştur. İlk Urduca stenografî alfabesini ve daktilo klavyesini hazırlayan Rusvâ, Leknev'in önde gelen şairlerinden Üc'un talebesi olmuştur. Sadece malî sıkıntı içine düştüğünde roman yazmış ve *Ahterî Begüm* dışındakilerini dört yıl gibi kısa bir sürede tamamlamıştır. Eserlerini kendisi yazmaz, bir talebesine veya arkadaşına yazdırır, daha sonra kâtime teslim eder, yazılarını bir daha gözden geçirmezdi. Romanlarında gerçekçiliği öne çıkaran Rusvâ, kahramanları daha önceki Urduca romanlarından farklı biçimde o dönem Leknev'inde günlük yaşamda karşılaşılacak sıradan insanlardan seçmiş, her zaman haklı ve mükemmel kahraman tipi çerçevesinin dışına çıkarak in-

sanî zaafırları ve tutkuları bulunan tipleri de almış ve eserlerinde içinde yaşadığı sosyal çevreyi güzel bir tarzda yansıtmıştır.

Eserleri. Manzum ve mensur birçok eseri bulunan Rusvâ'nın çalışmalarından bazıları şunlardır: *Efşâ-yı Râz* (Leknev 1896), *Nev Bahâr* (Leknev 1917), *Hûnî Şehzâde* (Leknev 1921), *Miftâhu'l-manîk* (Haydarâbâd 1923), *Murakka'-i Leylâ Mecnûn* (Allahâbâd 1928), *Hûnî Corû* (Leknev 1928), *Târîh-i Felsefe-i İslâm* (Haydarâbâd 1929), *Ahlâk-ı Neķûmâcis* (Haydarâbâd 1931), *Şerefzâde* (Allahâbâd 1936), *Ümrâ'ü Cân Edâ* (Leknev 1948), *Tılsım-ı Esrâr* (Leknev 1958), *Ahterî Begüm* (Karaçi 1961), *Zât-ı Şerîf* (Leknev 1965), *Behrâm ki Rihâyî* (Leknev, ts.), *Meşnevî-yi Ümîd u Bîm* (Leknev, ts.).

BİBLİYOGRAFYA :

Rusvâ, *Ümrâ'ü Cân Edâ* (nşr. Muhammed Hasan), New Delhi 1994, neşreden giriş, s. 5-14; R. B. Saksena, *A History of Urdu Literature*, Allahabad 1940, s. 342; Meymûne Ensârî, *Mîrzâ Muhammed Hâdî Mîrzâ ve Rusvâ: Hayât ve Edebî Kârname*, Lahor 1963; a.mlf., "Rusvâ, Mîrzâ", *İDMİ*, X, 249-251; Muhammad Sadiq, *A History of Urdu Literature*, London 1964, s. 355-356; Seyyid Abdullah, *Urdu Edeb: 1857-1966*, Lahor 1967, s. 73-74; Hâce Muhammed Zekeriyâ, "Dusrê Nâvil-nigâr", *Târîh-i Edebiyyât-ı Müselmânân-ı Pâkistân u Hind, Urdu Edeb: 1857-1914*, Lahor 1972, IV, 499-510; Mahmûd Birelî, *Muhtaşar Târîh-i Edeb-i Urdû*, Lahor 1985, s. 380-391; Selîm Ahter, *Urdû Edeb ki Muhtaşar Terîn Târîh*, Lahor 1986, s. 211-213; Athar Raz, *A Short History of Urdu Literature*, London 1999, s. 147; Munibur Rahman, "Rusvâ, Mîrzâ Muhammed Hâdî", *Eİ*² (İng.), VIII, 641-642.

HALİL TOKER

RUSYA

Avrupa'nın kuzeydoğusu ile Asya'nın kuzeyini kaplayan, dünyada en geniş topraklara sahip olan ülke.

- I. FİZİKİ ve BEŞERÎ COĞRAFYA
- II. TARİH
- III. OSMANLI-RUS MÜNASEBETLERİ
- IV. ÜLKEDE İSLÂMİYET
- V. RUSYA'DA İSLÂM ARAŞTIRMALARI

Kuzeyden Kuzey Buz denizi; doğudan Büyük Okyanus; güneyden Kuzey Kore, Çin, Moğolistan, Kazakistan, Azerbaycan, Gürcistan; batıdan Ukrayna, Belarus (Beyaz Rusya), Letonya, Estonya, Finlandiya, Norveç'le ve Rusya'nın idarî birimlerinden (oblast) biri olan, fakat millî sınırların dışında bulunan Kaliningrad ise Polonya, Litvanya ve Baltık deniziyle çevrilidir. 1991 yı-